

קודמים ל"שאר"?

ומתרצת הגמרא: ודאי קראי שלא כסדרן כתיבי. והראיה, שהקדים את אחי האב לאב, אף על פי שהאב קודם לאחיו הבאים מכחו, כדלעיל.

ועל כרחך שלא דקדק הכתוב בסדרן, משום שסמך על דרשת "קרוב קרוב קודם". ומעצמך תסדר אותם לפי קורבתם. דהיינו, בן, בת, אבי המת, אחי המת, אחי האב.

עד כאן אופן אחד לדרשת דין ירושת האב.

והאי תנא המובא לקמן, מיייתי לה לדין ירושת האב, מהכא:

דתניא: את זו דרש רבי ישמעאל ברבי יוסי, "איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לביתו" וגו'.

ודרשו חכמים, ממה שנקט הכתוב לשון

"והעברתם", ולא לשון "ונתתם", שיש אחר הראוי לירש את הבן, והוא האב. אלא שבמקום שיש בת אתה מעביר את הנחלה מן הראוי לירש, דהיינו, האב לביתו? ואלם אי אתה מעביר את הנחלה מן האב במקום אחין.

ומקשה הגמרא: אימא, במקום בת אתה מעביר נחלה מן האחין, ואי אתה מעביר ב-קט-ב נחלה מן האב אפילו במקום בת⁽²⁴⁾?

ומתרצת הגמרא: אם בן לא נכתוב רחמנא "והעברתם", אלא "ונתתם", כמו בשאר היורשים. וממילא שמעינן שהבת קודמת לאחים, מדכתיב לאחר מכן, "ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו"⁽²⁵⁾.

ומקשה הגמרא: למאן דנפקא ליה דין ירושת האב מ"והעברתם", האי "שאר", מאי עביד ליה?

ומתרצת הגמרא: מובעי ליה לכדתניא,

25. שהרי לפי סברת האי תנא, קראי כסידורן כתיבי. ולא כדברי התנא הנזכר לעיל. הרשב"ם. והתוספות הוסיפו עוד, שהרי בת עדיפא על האחים, כיון שקמה תחת אביה ליבום, כנזכר לעיל. ופשיטא שהיא קודמת להם.

משא"כ אב, שהוא קרוב יותר מבת, הוה אמינא שיקדם לרשתה, קא משמע לן שאינו קודם.

הרשב"א בתוספות באר באופן אחר, אם נאמר שהפסוק בא להמיענו שבת קודמת לאחין, ואב יקדם גם לבת, אין צורך לכתוב "והעברתם", וסגי לכתוב "ונתתם".

כיון, שירושת הבת נלמדת מקרא ד"וכל בת יורשת נחלה", (במדבר לו' ח'), וממילא ידעינן שהיא קודמת לאח, שהרי קרובה יותר למת,

היא מקימה שם לאביה המת כמו בן, ודאי אין האב קודם לה לנחלה. שיטה מקובצת. וכמשנ"ת לעיל, דגדר ירושת בן שונה משאר הירושות. וחשיב כ"קם תחת אביו המת".

24. הרשב"ם פרש את קושית הגמרא, דילמא לשון "והעברתם" קאי על האחים, וקא משמע לן שבת קודמת לאחים בירושה. ואב אינו קודם אפילו לאח. ולפי זה, סדר הנחלות הוא, בן, בת, אח. אב. (ועיין מהרש"א ובהגהות הב"ח).

אך התוספות פרשו, כיון שלשון "והעברתם" בא לקבוע מקום לאב, אדרשנו כך שאפילו לבת יקדם. ולפי זה סדר הנחלות הוא, בן, אב, בת, אחים.

אמר רבא, אמר קרא, "ממשפחתו וירש אותה", משפחת אב קרויה משפחה, משפחת אם אינה קרויה משפחה.

דכתיב, "למשפחותם לבית אבותם"⁽²⁹⁾.

ומקשה הגמרא: וכי משפחת אם אינה קרויה משפחה?

והא כתיב בספר שופטים, בפרשת פסל מיכה (שופטים יז ג): "ויהי נער מבית לחם יהודה ממשפחת יהודה והוא לוי, והוא גר שם".

והוינן בה: הא גופא קשיא, אמרת "והוא לוי" אלמא מלוי אתי, ומאי דך נאמר, "ממשפחת יהודה", אלמא מיהודה אתי?

אלא לאו, דאבוה מלוי ואימיה מיהודה, ובכל זאת קאמר "ממשפחת יהודה", אלמא משפחת אם קרויה משפחה?

אמר רבא בר רב חנן, לא: גברא דשמויה לוי. ואביו מיהודה.

"שארן" זו אשתו⁽²⁶⁾. מלמד שהבעל יורש את אשתו⁽²⁷⁾.

ומקשה הגמרא: למאן דנפקא ליה מ"שארן", האי "והעברתם" מאי עביד ליה?

ומתרת הגמרא: מיבעי ליה לברתניא, רבי אומר בכולן נאמר בהן "נתינה", וכאן נאמרה בהן "העברה", למדנו מכאן, שאין לך שמעביר נחלה משבט לשבט אלא בת. הואיל ובנה ובעלה הבאים אף משבטים אחרים יורשין אותה.

ומכאן שהבעל יורש את אשתו, והבן את אמו.

הגמרא חוזרת לדון בדרשה הנזכרת לעיל, "שארן זה האב".

ומקשה הגמרא: מומאי ד"שארן" זה האב, דכתיב "שאר אביך הוא", אימא "שארן" זו האם, דכתיב "שאר אמן היא", ונלמד מכאן, דבין אביו ובין אמו יורשים אותו⁽²⁸⁾?

דקמה תחתיו ליבום.

ואם כן הפסוק "ונתתם את נחלתו לביתו" מיותר. ונלמד ממנו שאב קודם לבת. ומדוע נזקקנו לכתוב "והעברתם"? אלא ודאי, לשון "והעברתם" באה להשמיענו, שהבת קודמת אף לאב.

26. דכתיב, "והיו לבשר אחד", ואם כן אשתו היא שארית הבשר שנותרה מן המת. ועוד דכתיב, "שארה?", כסותה ועונתה לא יגרה, ודרשינן, "שארה?" דהיינו בעלה "כסותה ועונתה לא יגרה". רשב"ם ועל פי הרש"ש.

27. וסבר, שירושת הבעל מדאורייתא. ועיין בבכורות (נב' ב) שנחלקו בזה רבי אלעזר ורבי

יוחנן בן ברוקה.

28. רשב"ם. וצריך עיון לפי זה, מי קודם האב או האם, או שניהם שוים.

אם נאמר שהאב קודם, אם כן לאחר מותו לא תמשמש הנחלה ליורשי האב, כיון שמגזירת הכתוב האם קודמת.

אך אם נאמר ששניהם שוים, אם כן לאחר מיתת שניהם תהא הנחלה ממשמשת לקרובי האב כמו שמפורש בתורה, "ואם אין לו אחים, ונתתם את נחלתו לאחי אביו". וצריך עיון. (שיעורי הגרש"ר).

29. יש לדון, האם משפחת האם אינה יורשת כלל, או, רק במקום שיש משפחת אב אין

מעשה מנשה דאתי מיהודה, תלאו הכתוב ביהודה.

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מכאן שתולין את הקלקלה [כגון כאן], את הפרשה העוסקת בכהן עבודה זרה] במקולקל [מנשה].

רבי יוסי בר הנינא אמר, מהכא:

נאמר על אדוניה בן חגית, "וגם הוא טוב תואר מאד, ואותו ילדה אחרי אבשלום". משמע, שמאם אחת היו.

וקשה, הלא אדניה היה בן חגית, ואילו אבשלום היה בן מעכה?

אלא מתוך שעשה מעשה אבשלום, דמרד במלכות, תלאו הכתוב באבשלום. והינו, "תולין את הקלקלה במקולקל".

אמר רבי אלעזר: לעולם ידבק אדם בטובים⁽³²⁾! שהרי משה שנשא בת יתרו, יצא

ומקשה הגמרא: אי הכי, היינו דקאמר [דברים אלו שאמר] מיכה (שופטים יז יג) "עתה ידעתי כי ייטיב ה' לי כי היה לי הלוי לכהן", ואם לא היה לוי, במה שמח מיכה? ומתוצת הגמרא: אין. בכל זאת שמח, דאיתרמי [הזדמן] ליה גברא דשמייה לוי⁽³⁰⁾.

ומקשה הגמרא: וכי לוי שמו? והלא יהונתן שמו! שנאמר, (שם יח ל) "ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני".

אמר ליה, וליטעמיק, וכי בן מנשה הוא? והלא בן משה הוא! דכתיב (דה"י א כג טו), "בני משה, גרשם ואליעזר".

אלא, מתוך שעשה מעשה מנשה, תלאו הכתוב במנשה⁽³¹⁾.

הכא נמי, לעולם משבט לוי היה, והא דקרי ליה "ממשפחת יהודה", לאו משום שאמו היתה משבט יהודה, אלא מתוך שעשה

משפחת האם יורשת, אך, במקום שאין משפחת אב, כגון, גר שנשא בת ישראל, תירש משפחת האם.

ועיין במשנה למלך (פרק א' מהלכות נחלות הלכה רי), דאפילו במקום שאין יורשים מצד האב, אין משפחת האם יורשת. אלא הנכסים הפקר.

אמנם, עיין ברשב"ם לקמן קטו' ב, ד"ה נחלה. ודייקו מדבריו, שהאם אינה יורשת אלא במקום שיש משפחת אב. אך במקום דליכא משפחת אב, האם יורשת.

ועיין עוד בזה בחידושי הגר"ח (פט"ו מאיסורי ביאה הלכה ט').

30. וגם בזה היה שמח, לפי שחשבו העם שהוא

לוי ממש. הריטב"א.

וקשה, אם לא היה לוי, ורק שמו היה כך, כיצד קראו, "הלוי", בה"א הידיעה, הרי שם עצם אינו סובל את ה"א הידיעה? ועיין הגהות יעב"ץ.

31. המילה "מנשה" כנביא נכתבה עם "נ" תלויה (מנשה), ללמדינו, שהיה באמת בנו של משה, אלא תלאו הכתוב (על ידי ה"נ" התלויה) במנשה. מחמת מעשיו. מהרש"א על פי רש"י כנביא שם.

32. בגמרא בפסחים (מט' ב) אמרינן, "לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, ולא ישא בת עם הארץ....".

ומתרצת הגמרא: **לא! דאתי מיוסף** שנקרא אף הוא "פוטיאל", משום שפּטפּט [התריס, ונלחם] ביצרו.

ופרכינן: הלא שנינו בסנהדרין, שהיו שבטים מבזים אותו [את פנחס] ואומרים, "ראיתם בן פוטי זה בן שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז יחרוז נשיא שבט מישראל", ומשמע, שהיה נכדו של יתרו?

אלא, היה צאצא של שניהם, ואי אבוח ק"א-א דאמיה מיוסף, אמה דאמיה מיתרו, אי אבוח דאמיה מיתרו, אמה דאמיה מיוסף⁽³³⁾.

ממנו יהונתן. שהיה כהן לעבודה זרה אצל מיכה.

ואילו אהרן שנשא בת עמינדב, יצא ממנו פנחס.

ומקשה הגמרא: וכי פנחס לאו מיתרו אתי?!

והא כתיב, "ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה",

מאי לאו דאתי מיתרו הנקרא "פוטיאל" משום שפיטם עגלים לעבודה זרה?

ענין נוסף, והא להדבק ולהתחבר לתלמידי חכמים בכל אופני החיבור. ואחד מהם, על ידי שישא בת ת"ח.

וזה שייך לכאורה רק בבת ת"ח דוקא. ואף אם אינה בת בניס.

אמנם, נראה שלמצוה זו אין חיוב לבזבו יותר מחומש.

נמצא, שישנם ג' אופנים בהנהגת הנישואין: א. למכור כל אשר לו, ולישא בת ת"ח, כדי שאם ימות או יגלה יהיו בניו ת"ח. (ובזה אולי סגי שתהא צדקנית ומחונכת כבת ת"ח).

ב. להדבק בת"ח בכל מה שאפשר. ובין היתר, לישא בת ת"ח. וזה שייך רק בבתו ממש. ונראה שאין צריך לבזבו יותר מחומש, ככל מצוה.

ג. עיצה לידבק בטובים, ולא לישא מזרע רשעים. והיינו אפילו אם אביה ת"ח. ברכת אברהם.

33. צריך באור: במה עדיף פנחס שהיה מצאצאי יתרו מצד אחד, על יהונתן בן גרשום, שהיה אף הוא צאצא של יתרו מצד אחד?

וכתב הרשב"ם, שפנחס היה דור רביעי או חמישי ליתרו, ולא היה קרוב כיהונתן. ולכן אהני

וצריך באור, אם כן מה חידש לנו רבי אלעזר בדבריו, הלא ברייתא מפורשת היא?

ועוד, שבברייתא נאמר, "ישא בת תלמיד חכם", ואילו הוא אמר רק "בת טובים"?

והנה בט"ז (אה"ע ס"ב סק"ג) מבואר, שעיקר מה שנאמר, "לא ישא בת עם הארץ", כי תטרידו מלימודו לעסוק בסחורה, ואינה מבינה שגם העולם הזה בא על ידי תורה.

ואכן, מבינה דבר זה, או שהיה אביה עשיר וקיבל על עצמו את כל מחסורם, ואין לחוש שתוציאנו לסחורה, שפיר דמי.

אמנם יש ענין נוסף, למכור כל אשר לו כדי לשאת בת ת"ח דוקא, שם ימות או יגלה מובטח לו שבניו תלמידי חכמים, כיון שאינם יודעת את חשיבות התורה.

ולפי זה, יתכן שבת שנתחנכה באופן שיודעת כתר תורה, אף אם אינה בת ת"ח בפועל, שוב היא בגדר בת ת"ח לענין זה.

ובזה חידש רבי אלעזר, שאפילו אם היא צדקת ובעלת מידות טובות, מכל מקום אם שורשה בעובדי ע"ז או רשעים, לא ידבק בה. כיון שיש בתכונתה מן הרע, ואולי ישפיע הדבר על בניו.

אמנם עיין ברמב"ם (דעות פ"ו ה"ב) שיש